

Forskning og publicering

Vidensproduktion i forbindelse med bygherre finansierede udgravninger

Martin Mikkelsen, Viborg Stiftsmuseum

Hvis den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed ikke resulterer i en forskningsbaseret publikationsvirksomhed, så er midlerne til de arkæologiske undersøgelser om ikke spildt, så i hvert fald dårligt investeret. Det er på baggrund af dette udgangspunkt, at jeg mener, at dansk arkæologi har et stort problem, som kan formuleres på følgende vis: I Danmark bliver der ikke forsket og publiceret i et omfang, der på rimelig vis afspejler den udgravningsmæssige aktivitet.

I "International evaluering af vidensudviklingen i forbindelse med den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed efter den nye museumslov fra 2002" (IE) er en af de centrale konklusioner: "Dog må det slås fast, at resultaterne af de danske arkæologiske undersøgelser siden 2002 ikke er særligt synlige internationalt." (IE 2009:11). Det er ikke nogen ny situation, idet resultaterne fra adskillige væsentlige undersøgelser og projekter fra før 2002 også afventer bearbejdning og publicering. Men med den omfattende arkæologiske virksomhed efter 2002, så er problemet blevet større end nogensinde før. Denne problemstilling er baggrunden for dette indlæg, som primært vil beskæftige sig med publicering af de bygherrefinansierede arkæologiske undersøgelser. Problemerne med manglende, kvalificerede publikationer er trods alt større på dette område, end det er tilfældet med undersøgelser, der er finansieret på anden vis.

Der er mange årsager til dette problem. Den lette måde at forklare tingenes tilstand på er at hævde, at den ringe grad af publicering af resultaterne fra den bygherrefinansierede arkæologi skyldes manglende økonomi. Det er her (med en del misundelse) let at henvise til svenske forhold, hvor f.eks. publikationerne i forbindelse med 'Øresundsforbindelsen' kan bruges som et eksempel, der også i Danmark burde følges. Jeg er ikke i tvivl om, at var midler til publicering på den ene eller anden måde en fast integreret del af den bygherrefinansierede arkæologi, så ville der blive publiceret mere. Men før det gøres til et spørgsmål om manglende økonomiske muligheder, er der nogle andre forhold, som er væsentlige at få bragt på banen.

En af de fem søjler i museumsloven er forskning. De statsanerkendte museer med arkæologisk ansvarsområde har derfor en forskningsforpligtigelse i henhold til museumsloven. Hvad denne forskningsforpligtigelse indebærer synes det dog svært at få nærmere præciseret, men i KUAS' kvalitetsvurderinger indgår også en vurdering af museernes forskning. Her spiller DAR en rolle, idet rådets medlemmer forelægges det af museerne indsendte materiale og på basis heraf foretager en vurdering i henhold til KUAS/kulturministeriets kriterier. Allerede i 2005 forelå der kvalitetsvurderinger fra så mange museer, at der begyndte at tegne sig et billede: "Lennart Madsen konkluderede ved læsning af rapporterne, at forskningen har det svært på mange museer. Tilsyneladende er det svært at få publiceret." (DAR 2005: Pkt. 6). Efterfølgende har denne problematik været taget op flere gange, men det er mit indtryk, at det først er efter IE, at KUAS for alvor tager problemet alvorligt og forhåbentligt tager initiativer, der kan afhjælpe i det mindste nogle af problemerne.

Hvorfor står det så galt til med den arkæologiske forskning på museerne? Når Ulla Lund Hansen på DAR's årsmøde i feb. 2011 kan give udtryk for, at forskning traditionelt er noget, der er foregået i de museumsansatte arkæologers fritid, ja så er det desværre nok ikke langt fra virkelighedens verden på en række af de mindre og mellemstore museer. Her ligger nok en af forklaringerne på den begrænsede forskning og publikation, og den nødvendige tid til disse opgaver kommer ikke af sig selv. Det kræver, at der skabes rammer, der gør det muligt, at de kvalificerede får rimelig tid til

forskning og publicering. Jeg har i mange år haft den opfattelse, at mange små museer med arkæologisk ansvarsområde ikke har en ramme, der kan forventes at opfylde en rimelig forventning om kvalificeret forskning og publicering. De steder, hvor der sidder forskningskvalificerede arkæologer, bliver de alt for tit nødt til at bruge al deres tid på alle de andre opgaver, der knytter sig til museal virksomhed (Jensen 2008:36ff). Det gælder selvfølgelig arbejdet med museumslovens fire andre søjler og siden 2002 ikke mindst arbejdet med forvaltning og myndighedsudøvelse i forbindelse med museumslovens kap. 8. Det gælder også ansvar for eller daglig ledelse af arkæologiske undersøgelser, der tematisk eller tidsmæssigt er fjernt fra den forskning/publicering, som en dertil kvalificeret arkæolog burde kunne koncentrere sig om i perioder af arbejdstiden. Ledelserne må acceptere, at der skal sættes tilstrækkelig tid og ressourcer af til forskning, hvis der skal produceres ny viden og kvalificerede publikationer. Hvis ledelserne ikke vil det, er det rimeligt at KUAS tager stilling til, om man stadig kan oppebære et arkæologisk ansvarsområde.

Men der knytter sig også endnu en 'varm kartoffel' til problematikken omkring den begrænsede vidensproduktion, og det blev udtrykt på følgende vis i IE: "Panelet berører også spørgsmålet, om der findes et tilstrækkeligt antal arkæologer i Danmark med tilstrækkelige kompetencer i både at planlægge og gennemføre undersøgelser og gennemføre de hertil knyttede analyser og publikationer." (IE s. 13). På DAR's årsmøde i feb. 2011 citerede Erik Johansen lige netop dette i sin fremlæggelse af evalueringens konklusioner, men det var ikke noget, der gav anledning til debat. Det er bl.a. derfor min fornemmelse, at denne problemstilling nærmest er et tabuemne blandt musealt ansatte arkæologer, og det er måske meget forståeligt, for det er nok noget af det nærmeste man kommer til at kaste med sten i de museale glashuse, man bor i. Ikke desto mindre er det en helt relevant problemstilling, der må gøres noget ved, hvis der skal skabes et rimeligt forhold mellem omfanget af bygherrefinansierede undersøgelser og produktionen af ny viden målt i omfanget af kvalificerede publikationer. Der er her mindst to væsentlige forhold, der må ændres, hvis dette i væsentlig grad skal forbedres.

For det første må der ske en holdningsændring hos ledelserne og hos mange arkæologer på adskillige museer med arkæologisk ansvarsområde. Ledelserne på selv små museer må sikre sig, at der er mindst én ansat, der både kan forske og publicere på kvalificeret vis. Ellers kan man i mine øjne ikke opfylde den forskningsmæssige forpligtigelse, man har påtaget sig ved at have et arkæologisk ansvarsområde. Og (undskyld jeg siger det) det er altså langt fra altid et krav ledelserne har forsøgt at opfylde, når de skulle ansætte deres ansvarlige museumsinspektører. Men de ansatte (normerede) arkæologer på museerne må også kræve, og i deres ansættelseskontrakter sikre sig, at der er tid og mulighed for at forske og publicere indenfor den normerede arbejdstid.

For det andet er det nødvendig med efteruddannelse af især de lidt ældre arkæologer, der fik deres uddannelse på universiteterne dengang arkæologistudierne var om ikke antiteoretiske, så meget empirisk fokuserede. Det er stadig ikke usædvanligt at møde (ældre) arkæologer, der med let skjult foragt ryster på hovedet af forskellige teoretiske tilgange til arkæologien på universiteterne. Men de og andre arkæologer, der ikke har de nødvendige evner eller disciplin til forskning og publicering, må acceptere, at det i dag er en forudsætning for kvalificeret produktion af ny, væsentlig viden, at der gøres (i forskningsprocessen) og fremlægges (i publikationer) relevante teoretiske overvejelser. Her kræves i nogle tilfælde en holdningsændring, i andre tilfælde den nødvendige tid, og i nogle tilfælde en (svær) selverkendelse, der indebærer, at man ikke kan producere kvalificeret forskning og kvalificerede publikationer.

Hvorfor er der dog ikke ændret på det for længst? Det skyldes bl.a., at KUAS indtil nu ikke har villet stille krav til de museer, hvor det var helt tydeligt, at der ikke var afsat tid til forskning og efteruddannelse, og hvor der ikke foregik kvalificeret forskning og publicering. Havde det at have påtaget sig et arkæologisk ansvarsområde været baseret på en kontrakt, der indeholdt specificerede krav til bl.a. forskning og publicering, så havde dansk arkæologi nok set anderledes ud. Det er bl.a. derfor, at medlemmer af DAR i en årrække har anbefalet KUAS, at varetagelse af et arkæologisk ansvarsområde skal ske på basis af en kontrakt.

Men vil det være nok til at ændre væsentlig på den manglende vidensproduktion? Vil det være nok, at der var afsat den nødvendige tid, og at man var kvalificeret (evt. på baggrund af efteruddannelse) til at få forsket og publiceret i rimelig grad? En kontrakt vil givetvis hjælpe, men før jeg når til de økonomiske betingelser er der yderligere et forhold, der skal berøres, og som også synes at være en 'varm kartoffel' ud fra de kommentarer, nogle arkæologer har tilkendegivet i forbindelse med den igangværende 'Museumsudredning'. Jeg har den opfattelse, at en kontinuerlig kvalificeret forskning og publikationsvirksomhed om ikke kræver, så i hvert fald fremmes af større faglige miljøer (Siemen 2007:42). Det er en stor fordel, at flere arkæologer er fysisk placeret nær hinanden, så man løbende kan få andres syn på sagen og blive udfordret i sine tesedannelser. I IE er det udtrykt på følgende vis: "Vigtigheden af, at en undersøgende institution har en tilstrækkelig stor personalestyrke for at kunne skabe og fastholde et dynamisk og kreativt arkæologisk miljø, understreges." (IE s.10). Det er klart, at moderne teknologi har fremmet ideudveksling mellem fjernt fra hinanden placerede forskere væsentligt, men jeg tror stadig, der er meget vundet ved en placering i den samme fysiske ramme. Derfor er jeg fortaler for, at antallet af arkæologisk ansvarlige enheder reduceres til ca. 15, men det skal selvfølgelig ske uden at reducere antallet af normerede arkæologiske stillinger.

Lad mig så komme til økonomien. Problemet med manglende kvalificeret publicering er også et spørgsmål om manglende midler. I IE lyder en af de 'bløde' anbefalinger: "Kulturarvsstyrelsen overvejer muligheden for, at udgifterne til publikation af resultaterne af meget væsentlige undersøgelser med vigtige videnskabelige potentialer efter prioritering kan indeholdes i budgetterne til undersøgelsen." (IE s. 12). Når jeg kalder den blød, så skyldes det, at KUAS kan nøjes med at overveje muligheden, havde der da bare stået "bør tage initiativ til" i stedet for, så havde udgangspunktet været betydeligt bedre. Der skal i mine øjne flere penge til, og de skal forbeholdes publicering af de bygherrefinansierede undersøgelser, et forhold som i henhold til Maltakonventionen burde være oplagt, i hvert fald for de større undersøgelser (Lund 2008:30). Jeg har svært ved at forstå, at man ikke i den nye museumslov integrerede midler til

publicering, sådan som midler til naturvidenskabelige undersøgelser blev det. I dag kan der generelt budgetteres med op til 35% (af feltarbejds lønnen) til naturvidenskab og konservering, og da der i de fleste tilfælde ikke er udgifter til egentlig bevarende konservering, er det som oftest midler til naturvidenskaben. Hvorfor kan der ikke også opereres med f.eks. 20% til publicering? Det er ikke en ret stor ekstra omkostning, slet ikke når det tages i betragtning, at langt de fleste bygherrers udgifter ikke når op til den grænse for rimelighed, der praktiseres gennem museumslovens § 27 stk.6. Men midler, der med en sådan finansieringsmodel øremærkes til publicering, bør indgå i en fælles pulje, og ikke knyttes til den enkelte undersøgelse. Det skyldes to forhold, dels at en række undersøgelser ikke i sig selv kan bære en publicering (fordi deres primære bidrag til ny viden f.eks. ligger i belysningen af rumlige udbredelser af anlægstyper) og dels, at den daglige leder eller den udgravningsansvarlige i en række tilfælde ikke besidder de nødvendige kompetencer til at publicere. Jeg mener derfor, at midler til publicering skal ind i en fælles pulje, hvorfra der så på basis af ansøgninger skal gives bevillinger til kvalificerede publikationsprojekter. Disse midler skal både være rettet mod publikationer af meget væsentlige enkeltundersøgelser og mod publikationer, der bruger resultaterne fra et større eller mindre antal undersøgelser. Uddelingen af midler må ikke være underlagt fordelingspolitiske hensyn, men skal udelukkende været rettet mod kvalitet, således som jeg mener, det er lykkedes DAR at få indført i forhold til uddeling af midler til dyrkningstruede lokaliteter.

Det er nu nødvendigt, at gøre det klart, at jeg i det følgende vil skelne mellem præsentationer og publikationer. Der bliver i nogle tilfælde (men langt fra hver gang) fremlagt rimelige præsentationer af nye lokaliteter i museernes årsskrifter eller i andre lokale tidsskrifter, men de kan altså ikke kvalificere sig til at være publikationer. Når talen falder på de manglende publikationer, har museumsarkæologer og også de universitetsansatte arkæologer gang på gang beklaget, at *Arkæologiske Udgravninger i Danmark* (AUD) ikke længere produceres af KUAS. AUD var i mine øjne en række summariske og i nogle tilfælde lidt mere udbyggede præsentationer af de samlede arkæologiske undersøgelser i et givet

år. Disse præsentationer var suppleret af nogle resultater af naturvidenskabelige analyser og ikke mindst af en række oversigtsartikler. Jeg mangler også dette arbejdsredskab, som var yderst nyttigt til at få en hurtig oversigt, men som jo ikke var en egentlig publikation og derfor kan siges at ligge udenfor det her aktuelle tema. Så vidt jeg har forstået, har KUAS dog lovet (i samarbejde med DAR) at prioritere produktionen/udgivelsen af tilbagevendende 'oversigter' over de enkelte års undersøgelser ved hjælp af indberetningerne til Fund og Fortidsminder, herunder de Kulturhistoriske Rapporter. Det bør sikres, at 'oversigterne' også foreligger på engelsk.

For mig er det dog væsentligt, at publikationsvirksomheden er mere ambitiøs, og her er artikler i

KUML og *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* det 'laveste' niveau, der kan betragtes som egentlig publikationer. Skulle det lykkes at få *Journal of Danish Archaeology* hevet ud af dens dvaletilstand, så kan det kun hilses velkomment. Men jeg mener, at vi bør være mere ambitiøse. Dansk arkæologi skal også have som mål, at få danske museumsarkæologer til at få mere publiceret i højt 'rangerede' internationale tidsskrifter. Jeg tror ikke noget andet land kan fremvise et så finmasket net, når det drejer sig om at få lokaliseret og undersøgt arkæologiske lokaliteter. Det bør også afspejle sig i kvaliteten og omfanget af forskning og publicering. Det er den største udfordring for dansk arkæologi.

Litteratur

DAR 2005

Referat af møde i Det Arkæologiske Råd den 31. august 2005

IE 2009

International evaluering af vidensudviklingen i forbindelse med den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed efter den nye museumslov fra 2002. Kulturarvsstyrelsen 2009.

Jensen, Claus Kjeld 2008

Politik og papkasser – arkæologisk forskning på lokalmuseer.

Arkæologisk Forum nr. 19

Lund, Jørgen 2008

Museumsloven og Forskningen.

Arkæologisk Forum nr. 18

Siemen, Palle 2007

Museerne, forskningen og fremtiden.

Arkæologisk Forum nr. 17